

Sct. Jørgens Sø et vigtigt led i Københavns vandforsyning.

Det er derfor mærkeligt, at Søernes historie og ikke mindst bebyggelsen omkring dem hidtil ikke har været behandlet i en samlet fremstilling bortset fra »København før og nu« bd. V, der dog mere er en billedkavalkade. Nu er der imidlertid rådet bod herpå med Poul Strømstads fortræffelige bog. Forfatteren giver en grundig skildring af Søernes opståen og udvikling, thi de er kunstige, skabt formentlig i det 15. årh. gennem at opstemme forskellige vandløb og anlægge dæmninger, der skulle hindre vandet i at løbe bort. Deres nuværende form fik Søerne ved den store regulering 1725–27.

Undertiden møder man det spørgsmål, hvorfor Københavns volde ved de store omlægninger i det 17. årh. ikke blev flyttet ud til Søerne, således at de var blevet byens voldgrav. Forfatteren gør med rette opmærksom på de fordele, et sådant anlæg ville have haft for byens naturlige vækst. Han kunne have tilføjet, at bombardementet i 1807 ville være blevet mindre effektivt, fordi englændernes batterier ville være blevet tvunget længere bort fra byens centrum.

Ifølge forfatteren havde Chr. IV planer om at flytte befæstningen ud til Søerne. Der synes dog kun at have været tale om en ydre fæstningslinje. Flytningen af selve volden ville have været et ingeniørarbejde, der gik ud over, hvad kronen kunne påtage sig. Desuden ville en så vældig udvidelse af byens areal have forekommet samtiden unødvendig, og endelig var Søernes værdi som voldgrav noget tvivlsom, thi kunne dæmningerne ved Østerbrogade og Gl. Kongevej sprænges i luften, ville vandet løbe ud i Øresund og Kalvebod Strand.

Blandt de interessante ting, forfatteren har fremdraget, er arkitekt Meldahls plan fra november 1865 til bebyggelse af det tidligere fæstningsterræn. Denne plan forudsatte en bevarelse af hele voldområdet som parkanlæg, medens bebyggelsen skulle indskrænkes til området mellem Søerne og voldene. Meldahl, der har så mange arkitektoniske rædsler på sin samvittighed, bør have absolution på grund af denne fremragende plan, som byens vise fædre besluttede ikke at følge.

Bebyggelsen omkring Søerne er skildret indgående og hører til det mest værdifulde i bogen, der prydes af et udmærket illustrationsmateriale. Til sidst en lille kritisk bemærkning: når det side 81 hæves, at togtrafikken over Peblingedæmningen ophørte i 1911, da Københavns nuværende bane­gård blev taget i brug, så er dette ikke rigtigt. Togene til Klampenborg benyttede dæmningen til 1917 og Hol­tetogene indtil 1922.

Viggo Sjøqvist

Danmarks Kirker. Frederiksborg amt. 6. hæfte (Gads Forlag). 96 s.

I hæftet afsluttes beskrivelsen af sct. Mariæ kirke i Helsingør med omtalen af gravminderne, og derefter gennemgås de forsvundne kirker i sundbyen. Af dem er der særlig grund til at fæste opmærksomheden ved franciskanernes og dominikanernes kirker. Den første blev indviet 1427 og blev frataget munkene 1538, de sidstes kloster er formodentlig grundlagt 1441 og blev 1536 skænket til byen, der benyttede det på forskellig måde. I årtiet før 1550 havde bl. a. to pottemagere værksted her. I heftets slutning påbegyndes beskrivelsen af Kronborg slotskirke.

Den faste og metodiske opbygning

af værket og dets talrige koncise oplysninger gør det til et standardarbejde af høj værdi.

Helge Søgaard

Roskilde kapitels jordebog 1568. Udg. ved J. O. Arhning af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie (Gad, 1965). 284 s.

Recessen af 30. okt. 1536 bestemte, at bispegodset skulle inddrages under kronen, mens domkapitlerne med deres jordtilliggende skulle vedblive at bestå. Faktisk levede de videre til enevældens tid, men deres historie er endnu ret uopdyrket. Den foreliggende bog giver et bidrag hertil ved at kaste et skarpt lys over de forandringer, der sker med Roskilde kapitels gods i den første menneskealder efter reformationen. Det drejer sig ikke om nogen helt almindelig kildeudgave. Alle kildesteder til de talrige små og større godskomplekser historie er samlet her, ikke blot prælaturerne og de mange præbender m. m., men også de »evige vikarers« gods, dvs. jord, der var skænket til underhold for præster ved de 33 sidealtre, for at der ved dem kunne læses sjælemesser. Den udmærkede indledning og de overordentlig fyldige kommentarer, som ofte bygger på større supplerende arkivstudier, rummer meget interessant kirke- og kulturhistorisk stof. Man nyder her i høj grad godt af, at udgiveren er en mand med mange årtiers erfaring i roskildensisk kirkehistorie.

Paul G. Ørberg

Marianne Bro-Jørgensen: Billeder af Viborg amts forhistorie. (Historisk Samfund for Viborg Amt, 1966). 158 s.

I de sidste år har nogle lokalhistoriske samfund og museer udsendt billed-

hæfter jævnsides med eller i stedet for den sædvanlige årbog eller årsberetning, måske i følelsen af at deres sædvanlige publikationer hverken typografisk eller i illustrationer tilfredsstiller kravene, som de nu stilles. I hvert tilfælde er denne bog med tekst og billeder af sager fra Midtjyllands lange forhistorie både instruktiv og bogmæssigt smuk.

Af virkelige indvendinger er der kun få tungtvejende. Særlig må der protesteres mod, at den indledende tidstavle er fortegnet, så f. eks. 1000 år i den ældre stenalder ikke spænder over større plads end 200 år i den ældre jernalder. Det kan ikke undgå at give den mindre kyndige en urigtig forestilling om varigheden af de forskellige kulturperioder. I tekst og billedvalg holder forf. sig for ængstelig til den traditionelle opfattelse. Figuren af den ukendte gudinde fra Fårdal er som hidtil sat sammen med de langt større hornede dyrehoveder, der ganske reducerer den lille figur med dens slange til en uvæsentlig detail. Ganske vist er alle disse sager fundet sammen, men deraf kan der ikke sluttes noget om, at de har været samhörrende. Der fremkom også en bælteplade, rester af et bælte med bronzebeslag m. m., hvis tilhørsforhold til slangegudingen alle hidtil har benægtet, og det er langfra usandsynligt, at også dyrehovederne er de andre billedfremstillinger uvedkommende.

Med rette betones fundenes lokalhistoriske karakter, så ofte der er lejlighed til det, og teksten er koncis og vejledende. Bogen er et smukt sidestykke til den foregående publikation om den romanske stensulptur. Hvis der for hver egn fremkom lignende oversigter, ville man have en udmærket indledning til at påvise det stedhistoriske særpræg, som det er